

Folketinget, organisationerne og demokratiet

Tiden løb fra dette nummer af Økonomi og Politik. Det skulle formentlig være trykt, lige inden typograferne gik i strejke, og udsendt, lige inden alt blev postkassos. Og så fusede overenskomstsituationen lige så stille ud, inden forfatterne fik sat deres penne til papiret. Det giver dem imidlertid en chance for at frigøre sig lidt mere fra det øjebliksbesemte og fundere over de strukturændringer, som er på vej. For mit vedkommende skal udsigtspunktet være folketingets og kikkerten den professionelle (i modsætning til den professorale) socialdemokratis.

Lad mig starte med at se lidt på folketingets sammensætning og partiernes repræsentativitet. Det er fortsat partierne, der sammensætter folketinget. Men tinget har fået flere partier, og partierne er ved at blive noget andet, end de har været. De enkelte partier har fået meget færre, men nok stærkere engagerede medlemmer. Socialt er hvert enkelt partis medlemskreds blevet mere forskellig end tidligere, og forholdet imellem partier og organisationer er under stærk forandring. Dette hænger igen sammen med, at også organisationerne er under forandring, og så slutes ringen ved en konstatering af, at dette ændrer demokratiets arbejdsform og spilleregler.

Medlem af Folketinget

Mindst berørt af udviklingen er partiernes betydning for folketingets sammensætning. Der er ganske enkelt så store fordele forbundet med en vis fælles optræden under og mellem valgene, at det lønner sig at finde sammen i større partimæssige enheder. Men fordelene herved er ikke så store, som de hidtil har været, hvorfor der dels er kommet flere partier, dels sket en almindelig svækkelse af partidisciplinen.

Dette hænger sammen med den teknologiske og økonomiske udvikling, der har gjort samfundet langt mere sammensat og befolkningens interesser langt mere mangeartede. Det hænger også sammen med, at mange års uddannelsesindsats efterhånden har givet borgerne en udbredt modvilje imod alt, hvad der smager af kæft, trit og retning.

Hvis man kan tillade sig forholdsvis stærke forenklinger, og hvis man kan tillade sig at tale om historiske pendulsvingninger, kan man måske sige, at hvor pendulet i en længere historisk periode svingede fra idepartier over imod klassepartier, er pendulet nu på vej væk fra klassepartierne over imod idepartierne.

For mit eget parti, Socialdemokratiet, er udviklingen bort fra klassepartiet over imod idepartiet ganske iøjnefaldende, og partiets nuværende problemer afspejler i nogen grad vanskelighederne ved at foretage et sådant skift på en sådan måde, at man får sjælen med. Navnlig når mange af partiets kærnevælgere dårligt vidste, at partiet havde en sjæl, men regnede med,

at det alene lod sig lede af en - når det gik fint til - dialektisk materralisme.

Igen stærkt forenklet kan man sige, at da arbejderbevægelsen fik tag i befolkningen, var de underprivilegerede et flertal. Det industrielle gennembrud havde slået det gamle bonde- og laugssamfund og den dertil knyttede tryghed i stykker. Det kastede utroligt mange mennesker ud i nød og elendighed. Arbejderbevægelsen fortalte dem da, at de kunne komme ud af deres hårde slid, lave løn og menneskelige fornedrelse, hvis de organiserede sig fagligt og politisk samt gav sig til at kæmpe for det repræsentative demokrati. Den fortalte dem også, at den faglige og den politiske arbejderbevægelse var to sider af samme sag: Arbejdernes mobilisering i klassekampen.

Det korte af det lange var, at arbejderklassen forstod budskabet. Den flokkedes omkring de røde faner, båret af fagbevægelsens og Socialdemokratiets pionerer, og den allierede sig med bøndernes og husmændenes Venstre i kampen for det parlamentariske demokrati. Tankegangen var meget enkel. Når de underprivilegerede var et flertal og det parlamentariske demokrati et flertalsstyre, kunne det flertal, som havde det skidt, ved en demokratisk flertalsbeslutning i parlamentet forbedre sin egen situation gennem at tage noget fra det mindretal, som havde det godt. Endnu mere forenklet kunne man sige, at de 2, som havde det skidt, med stemmerne 2-1 kunne vedtage at tage noget fra den tredje, som havde det godt.

Ud fra denne synsvinkel kan velfærdssamfundets udvikling ses som en beretning om, hvorledes det flertal, som havde det skidt, tog noget fra det mindretal, som havde det godt, samtidig med at der iøvrigt skete en vækst i økonomien, som lettede denne proces. Men for hver gang det skete, blev der forholdsvis færre, som

fik det skidt, og forholdsvis flere, som fik det godt. På et vist tidspunkt tippede balancen, så det blev flertallet, som havde det godt, og mindretallet, som havde det skidt. De underprivilegerede blev en minoritet. Skulle man under disse vilkår forbedre deres kår, var det ikke længere et spørgsmål om, at de to, som havde det skidt, skulle *tage* noget fra den tredje, som havde det godt. Nej, nu var sagen, at de to, som havde det godt skulle *give* noget til den tredje, som havde det skidt.

Derved ændredes appellen til solidaritet. Nu blev den ikke længere et let fatteligt budskab til masserne om at tage fra de rige. Nu blev den et mindre behageligt krav om at give til de fattige. Nu nyttede det ikke længere at appellere til de dårligst stilledes interesse for sig selv. Nu måtte der appelleres til de godt stilledes interesse for andre. Det var også forholdsvis problemløst i de år, hvor økonomien voksede så stærkt, at alle gruppers velstand kunne øges, selv om der blev gjort noget særligt for de dårligst stillede. Men da det sidst i 1970'erne og i begyndelsen af 1980'erne strammede til økonomisk, viste den praktiske omformulering af solidaritetsbegrebet sig temmelig vanskelig. Der var, hvad der i angelsaksisk litteratur kaldes en hel del »vested interests of mind«, og mange fandt det svært at forstå, hvorfor solidaritets-parolen ikke længere kunne være det Marx'ske kald til klassekamp, men måtte blive det kristne krav om næstekærlighed. Vejen fra Marx til Jesus tilbagelægges ikke på en dag, og den kan være meget svær at betræde for de mange socialister, der også er ateister. Men den måtte nødvendigvis betrædes. Socialdemokratiet måtte nødvendigvis ændre karakter fra at være hovedsagelig et klasseparti til at blive hovedsagelig et idéparti.

Som led i denne forvandling må også ses arbejderklassens forvandling. Nogle

vil være tilbøjelige til at se den som en ud-døende befolkningsgruppe. De vil pege på funktionærer og tjenestemænd som landets største og stærkest voksende befolkningsgruppe samt på, at industrisamfundet er ved at blive afløst af et service- og informationssamfund. Selv om denne tale kan forekomme vel dramatisk og unødigt sårende, står det dog nogenlunde fast, at den traditionelle arbejderklassens andel af befolkningen forlængst har toppet og nu er stærkt på retur.

Andre vil være tilbøjelige til at give den Marx'ske model lidt kunstigt åndedræt ved at tale om »lønmodtagergruppen« i stedet for »arbejderklassen« og så køre videre med klassekampsteoriens modsætninger imellem arbejdskraft og kapital. Men denne teori har meget svært ved at klare en konfrontation med virkeligheden. Dels fordi lønmodtagerne er et mangeartet folkefærd med interesser og synspunkter, som kan være meget svære at forene. Dels fordi også kapitalbegrebet i dag ligger milevidt fra klassekampsteoriens. I mange private virksomheder og i hele den offentlige sektor ledes og fordeles arbejdet ikke af kapitalister, men af lønmodtagere i lederstillinger. Dertil kommer, at de største kapitalister nu er ved at blive lønmodtagerorganisationernes pensionskasser. Klassekampsteorien er således ved at gå ned for tælling. Men Socialdemokratiet går ikke ned med den. Som Fugl Fønix steg op fra asken, stiger Socialdemokratiet op som idéparti.

Den ide, som forener alle moderne socialdemokrater er dog ikke ny. Den favner langt det meste af den virksomhed, som partiet siden sin start har udøvet og kan mere præcist udmøntes i tre budskaber.

Det første siger, at alle mennesker hører sammen og har et ansvar for hinanden. Det er internationalismens og næstekærlighedens budskab, og det står i mod-

sætning til det borgerlige budskab om, at enhver er sin egen lykkes smed, og ligegyldigheden med, om Fanden tager de bagerste.

Det andet siger, at et samfunds kvalitet bestemmes af, hvorledes det behandler sine dårligst stillede. Igen kan der drages en parallel til det kristne budskab om næstekærlighed. En socialdemokrat er således ikke tilfreds med at langt de fleste medlemmer af et samfund har det godt. Socialdemokraten forlanger først og fremmest, at det skal gøre noget for sine dårligst stillede.

Det tredje budskab siger, at et samfund skal gøre en særlig indsats for at værne om og øge de værdier, som ikke kan måles i penge. Hermed tænkes ikke bare på bolig-, fritids- og arbejdsmiljøet i snæver forstand, men også på andre fælles værdier og på adgangen til selvforvaltning i arbejde og fritid.

Så meget om socialdemokratiets gradvise forvandling fra klasseparti til idéparti. Men en lignende forvandling ses også i andre partier. Venstre er undergået en gradvis forandring fra bondeparti til et liberalt parti. De konservative har gennemgået en gradvis forandring fra godsejer og storborgerparti til et mere idebetonet, såkaldt folkeparti o.s.v. I denne forbindelse er det afgørende at konstatere, hvorledes den almindelige udvikling i samfundet har været med til at gøre partierne til idepartier snarere end gammeldags klassepartier. Den omstændighed, at befolkningen ikke længere lader sig opdele i nogle få, forholdsvis let adskillelige klasser, forklarer også, hvorfor der efterhånden er kommet flere partier i folketinget.

Inden udviklingen i retning af idepartier drøftes for at belyse dens betydning i forholdet mellem partier og organisationer, skal der siges lidt om selve partiernes udvikling.

Det mest karakteristiske for partiernes udvikling i den sidste menneskealder er nok, at de har fået meget færre medlemmer, samt at partiernes medlemmer er blevet meget mindre repræsentative for deres vælgere. Samtidig er båndene mellem partiforeningerne og de faglige organisationer blevet løsnet noget. Lad mig igen illustrere dette ud fra forholdene i det parti, som jeg tilhører.

For en menneskealder siden var henvend en tredjedel af Socialdemokratiets vælgere medlemmer af partiet, og vore møder var ganske vel besøgte. Mange var såkaldt »aktive«, som tog del i de praktiske arrangementer både under og mellem valgkampene. I dag udgør medlemstallet mellem 6 og 8 pct. af vore vælgere og de aktive mellem 1 og 2 pct.

Der er givet mange bud på denne udvikling, som ikke er noget særegent for Socialdemokratiet. Nogle af de nyere partier har endog ikke noget, som nærmer sig en traditionel partiorganisation. Et af de bedste bud er nok, at der efterhånden er kommet så mange andre krav på folks tid, samt at der er kommet andre og gode muligheder for at følge med i politik.

I de fleste moderne familier har begge voksne udearbejde. De bruger ganske lang tid på transporten til og fra arbejde, og når de kommer hjem, deles de om det huslige arbejde. De skal tage del i forældresamarbejdet på børnenes daginstitutioner og skoler, og de skal kunne benytte sig af nogle af de mange kultur- og fritidstilbud, som samfundet iøvrigt giver dem. For at få deres tid til at slå til, må de foretage et ganske skrap valg imellem tilbudene, og så kræver det et ganske stærkt politisk engagement at melde sig ind i en vælgerforening og et endnu stærkere engagement at blive politisk aktiv.

Dette forstærkes af, at den centrale politiske debat ikke længere foregår på stør-

re møder ude i landet, men som led i radioens og fjernsynets reportager samt ved større debatter imellem såkaldte top-politikere i radio og TV. Dette kan man følge hjemme fra sin stue, og hvorfor skulle man så gå ned i en vælgerforening, med mindre man er så politisk engageret at man føler trang til jævnlig tanke- og idéudveksling med ligesindede.

Dette har ført til en gradvis affolkning af vælgerforeningerne og en gradvis ændring af deres funktioner. For en menneskealder siden kunne en socialdemokratisk vælgerforening lignede ved en fyldt kirke, hvor prædikanten i det lokale folketings- eller kommunalbestyrelsesmedlems skikkelse udbredte budskabet for menigheden. Gennem 1970'erne og begyndelsen af 1980'erne kom den til at ligne en tom kirke, men nu er den snarest at ligne med et meget søgt kloster, hvor de rettroende uddanner hinanden og stiver hinanden af, inden de skal ud at missionere blandt de vantro. Dette er sket under indtryk af, at den udslaggivende politiske debat ikke længere føres på vælgermøder, men i radio og TV og dernæst følges op ved diskussioner, hvor folk mødes i anden sammenhæng, f.eks. ved familiesammenkomster, på arbejde, i sportsklubber, i lejer- eller grundejerforeninger o.s.v. Vælgerforeningens politiske mission er derfor ikke mindst gennem en god tillidsmandsuddannelse at træne sine medlemmer således, at de kan argumentere godt for den fælles sag ved den slags lejligheder.

Spørgsmålet er så, hvorledes disse ændringer i det socialdemokratiske partiapparat har påvirket forholdet imellem parti og fagbevægelse. Svaret er, at begge parter lægger vægt på at bevare og udbygge det nære samarbejde, men at båndene er blevet løsere, arbejdsdelingen en anden samt at også fagbevægelsen er ved at blive

en anden. Fra hovedsagelig at være en kamporganisation med løn- og arbejds-vilkår som sit særlige område, er den ved hovedsagelig at blive en samarbejds- og serviceorganisation med en lang række andre og nok så vigtige arbejdsområder. Med dette for øje har fagbevægelsen også opbygget et analyse- og serviceapparat, som er langt stærkere end Socialdemokratiets og godt kan finde på at gå sine egne veje.

I de lokale socialdemokratiske vælgerforeninger gør man sig megen umage for at få fagligt aktive repræsenteret i bestyrelsen, og i fagbevægelsen ser man meget gerne, at faglige tillidsmænd også søger tillidsposter i vælgerforeningerne. Alligevel må man nok sige, at fagforeninger og vælgerforeninger i stigende omfang lever hvert sit liv. Dette hænger bl.a. sammen med, at vælgerforeningerne henter deres medlemmer fra videre kredse end fagforeningerne, samt at fagforeningerne arbejder langt mere målrettet end vælgerforeningerne. Hertil er i de senere år med den om sig gribende indkomstpolitik kommet en forståelse af, at partiet virker på stemmemarkedet under det politiske livs vilkår, medens fagbevægelsen virker på arbejdsmarkedet under dette markeds vilkår, hvorfor man ikke altid behøver at gøre sig til talsmænd for helt det samme. De faglige tillidsmænd må jo også tilrettelægge deres virksomhed under hensyntagen til, at deres medlemsskare rummer andet end socialdemokrater.

Netop dette sidste forhold giver fagbevægelsen nogle problemer, når det gælder den økonomiske støtte til Socialdemokratiet. Denne støtte er partiet naturligvis taknemmelig for. Det er imidlertid et godt spørgsmål, om den massive millionstøtte til finansiering af dyre annoncekampaner m.v. gavner partiet tilstrækkeligt, når det tages i betragtning, hvor megen di-

skussion den giver anledning til såvel i fagbevægelsen selv som i medierne. Den mere løbende og mindre omfangsrige støtte til finansiering af partiapparatets virksomhed gør nok mere nytte, men i det længere løb bliver det formentlig for stor en belastning for fagbevægelsen. Fra 1987 er statsstøtten til partierne imidlertid nået op på så mærkbare beløb, at fagbevægelsen har kunnet begrænse sin økonomiske støtte til Socialdemokratiet. Det må forventes, at denne udvikling vil fortsættes i de kommende år, således at fagbevægelsen kan frigøres fra den økonomiske støtte til Socialdemokratiet. Men det vil næppe føre til nogen større afstand imellem parti og fagbevægelse.

Socialdemokratiets gruppeformand og politiske ordfører vil ganske naturligt forblive medlemmer af LO's forretningsudvalg. Dette medlemsskab er af væsentlig betydning for, at parti og fagbevægelse kan trække på samme hammel. Ved dannelsen af SV-regeringen og i perioden derefter var forholdet imellem parti og fagbevægelse ret spændt. Noget af denne spænding skyldtes uenighed om, hvorvidt der burde dannes en S-V regering. Andet skyldtes, at den politiske del af bevægelsen følte sig nødsaget til at føre en økonomisk politik, der lå et stykke fra, hvad de faglige ledere kunne ønske sig. Dette var ikke noget specielt dansk fænomen. Det genfandtes i andre vestlige lande i en tilsvarende økonomisk situation. Et stykke ind i 1980'erne begyndte man dog at kunne ane hovedtrækkene af en ny arbejdsdeling imellem parti og fagbevægelse.

Det gamle krav om fodslag gled langsomt i baggrunden til fordel for et samarbejde baseret på gensidig sympati og respekt kombineret med en ubetinget pligt til at informere hinanden. Det anerkendtes, at hvor fagbevægelsen virkede på arbejdsmarkedet med dets opgaver og vil-

kår, virkede partiet på stemmemarkedet med andre opgaver og vilkår. Derfor behøvede parti og fagbevægelse ikke på ethvert område at give udtryk for samme synspunkter og holdninger. Men den ene part skulle altid vide, hvad den anden gjorde, og forstå hvorfor. Dette måtte sikres ved hele tiden at holde hinanden underrettet, bl.a. gennem drøftelserne på LO's forretningsudvalgsmøder og gennem afholdelse af kontaktudvalgsmøder mellem parti og fagbevægelse. Meget tyder på at denne arbejdsdeling nu fungerer tilfredsstillende.

Da indkomstpolitikken i 1970'erne begyndte at bide sig fast, gav fagbevægelsen sig til at styrke sine sekretariater og analyseafdelinger, så den på en kvalificeret måde kunne imødegå, hvad der kom af ubehagelige analyser andetsteds fra. Dette var til en vis grad et forsvarsberedskab i en ond tid. Men det var også en erkendelse af, at medlemmernes levestandard ikke alene bestemmes af, hvad de får i lønningssporerne, men også af hvad de skal betale i skat og husleje samt hvilke offentlige ydelser, de har ret til. Og når politikerne blandede sig i det, som traditionelt var fagbevægelsens arbejdsområde - nemlig lønninger og arbejdsvilkår -, måtte fagbevægelsen også have ret til at blande sig i det, som traditionelt var politikernes arbejdsområde. Fagbevægelsen gav sig også rundt i landet til at oprette amtskontorer, og den styrkede sin tillidsmandsuddannelse kraftigt.

En overgang skabte det nogen ængstelse og misundelse i partikredse. Skulle fagbevægelsen nu til at køre sit eget løb i kraft af sine mange penge? Men det viste sig efterhånden, at denne faglige oprustning blev en kilde til stor inspiration for partiet. Det, som senere blev til skattereformen, startede som et LO-forslag udarbejdet af bl.a. Mogens Lykketoft, som se-

nere blev minister og medlem af folketinget. Og da partiet kom i opposition og ikke længere kunne trække på administrationens tænketanke, blev LO's sekretariater og analyseapparater en virkelig styrke for partiet. Karakteristisk for den nye arbejdsdeling og det mere afslappede forhold imellem parti og fagbevægelse blev tillige, at man godt i fællesskab kunne gennemføre analyser og forarbejder og så alligevel ende med at fremsætte forslag, der på visse punkter var forskellige. Ude i landet viste det sig også, at LO's amtssekretariater ikke kom til at tage noget fra det lokale partiarbejde, men tværtimod udviklede sig til lokale kraftcentre, som partiforeningerne med stort udbytte kunne trække på.

Det viste sig også, at den danske fagbevægelse kom styrket ud af de økonomisk stramme tider, som fulgte efter de to olieprisstigningers kriser. Hvor organisationsprocenten i de fleste europæiske lande og i USA faldt som følge af depressionen, steg den i Danmark. Det kunne i nogen grad forklares med, at fagbevægelsen styrkede sin tillidsmandsuddannelse så stærkt, at de faglige tillidsmænd blev så dygtige, at deres arbejdskammerater virkelig fik tillid til dem og umiddelbart fornemmede, hvor nyttigt det var at være organiseret. Nok så vigtigt var det dog nok, at ydelser som dagpenge og efterløn samt muligheder for omskoling og videre uddannelse i vidt omfang knyttedes til medlemsskab af en faglig organisation. Og netop under depressionen føltes behovet for sådanne ydelser og muligheder særlig stærkt.

Efterhånden gik det op for en del faglige ledere, at folk hverken meldte sig i fagforening for at svinge de røde faner eller for at komme til at deltage i arbejdskampe. De fleste var strengt taget helst fri. Når de meldte sig i fagforening, var det

først og fremmest for at kunne få dagpenge og efterløn, retsbeskyttelse hvis de kom i klemme på deres arbejdspladser eller i de offentlige systemer, og adgang til omskoling samt efter- og videreuddannelse. Når dertil kom, at indkomstpolitikken med de dertil knyttede hyppige lovindgreb overfor den frie forhandlingsret gjorde det mindre synligt, hvad de faglige organisationer kunne gøre for at bedre medlemmernes løn- og arbejdsvilkår, blev det klart for mange, at fagforeningernes tid som kamporganisationer var ved at rinde ud. Til gengæld så de en fremtid for fagforeningerne som samarbejds- og serviceorganisationer. De så også mulighederne for at finansiere en udbygning af disse funktioner i kraft af de mange penge, som var sparet, fordi lovgivningsmagten i en række tilfælde havde forhindret deres medlemmer i at strejke.

Et af de oplagte emner for samarbejds- og servicearbejdet var indførelsen af ny teknologi på virksomhederne. De fleste lønmodtagere stritter instinktivt imod indførelsen af ny teknologi på deres arbejde. Dels fordi de frygter, at det kan koste dem deres job. Dels fordi de er bange for, at det kan forringe deres arbejdsmiljø. Men hvis en teknologiaftale mellem deres arbejdsgivere og deres faglige organisationer kan give dem jobtryghed og med indflydelse på valget af ny teknologi, tegner det sig anderledes. Så bliver indførelsen af ny teknologi forandret fra en risiko for et ringere arbejdsmiljø til en chance for et bedre. Det bliver også en adgangsbillet til en supplerende uddannelse, der kan sikre tilknytningen til arbejdsmarkedet og give muligheder for en bedre aflagt beskæftigelse. Under disse omstændigheder bliver det også muligt for fagbevægelsen at gå ind for ny teknologi med fuld musik og således placere sig som

en virkelig samfundsnyttig samarbejdsorganisation.

Fagbevægelsens rolle som serviceorganisation viser sig ikke mindst på uddannelsesområdet. Her er der ikke alene tale om at hjælpe de medlemmer, der skal have mere og anden uddannelse for at komme i beskæftigelse. Det drejer sig også om i tide at skaffe medlemmerne en sådan efter- og videreuddannelse, at de kan bevare deres tilknytning til arbejdsmarkedet.

Endelig drejer det sig om at inspirere til ny lovgivning og varetage rådgivningsfunktioner og andet, som regering og folketing beder organisationerne tage sig af.

Det korte af det lange er, at overenskomstssituationerne er ved at blive for fagbevægelsen, hvad valgene er for Socialdemokratiet. Det er styrkemål. Men det er først og fremmest indsatsen mellem valgene og mellem overenskomstssituationerne, som bestemmer den styrke, der skal måles.